

ОБИД ЗА ИНТЕНЗИВИРАЊЕ НА НАСТАВАТА ПО ЛАТИНСКИ ЈАЗИК ВО СРЕДНИТЕ ШКОЛИ

Латинскиот јазик во нашата Република се изучува во првите две години на гимназијата со по два часа седмично. Минатата година, на иницијатива на Републичкото друштво за антички сутуди, а согласно со интенциите за насоченост во средното образование, во една од гимназиите на нашиот главен град (гимназијата „Јосип Броз—Тито“), формирана е паралелка од класична насока, во која латинскиот и старогрчкиот јазик се изучуваат според специјална програма и со наголемен фонд часови во сите четири години. Со новиот Закон за средното образование, кој наскоро треба да почне да се применува, се очекуваат одредени промени во статусот на латинскиот јазик. Неговото изучување, веројатно ќе биде поместено во последните две години на средните училишта што ќе се определат за општествено-јазичната насока.

Недоволниот фонд часови (2 седмично, само во текот на две години) не дава можност за позадлабочено изучување на јазикот ни за читање и обработка на текстови од класични автори. Наставната програма е ограничена само на изучувањето на елементите на латинската граматика, односно на морфологијата и на некои поважни делови од синтаксата, и тоа главно, синтаксата на глаголското име. Во рамките на оваа програма сепак се прават усилби учениците да ги совладаат граматичките структури и да стекнат одреден лексички фонд, со што би се оспособиле за читање полесни латински текстови.

Во изведувањето на наставата по латински јазик, во нашите училишта, речиси исклучиво се применува т.н. граматичко-преводна наставна метода. Однапред се излага граматичкото правило, а одбрани реченици, содржани во учебникот, го потврдуваат ова правило. Оваа метода, како што е познато, веќе е напуштена во изучувањето на модерните јазици како неприкладна во современата јазична настава. Живите јазици се изучуваат според нови методи, кои успешно го забрзуваат и олеснуваат нивното изучување.

Модерните наставни методи си пробиваат пат и во наставата по латински јазик. Во повеќе земји во светот, каде што изучувањето на латинскиот има богата традиција, присутна е тенденција латинскиот јазик да се изучува според истите наставни методи со кои се изучуваат живите јазици.

И во нашата Република, покрај постојните објективни тешкотии, можна е и нужна примената на нови методи во наставата по латински. Сметаме, дека т.н. директна метода е мошне прикладна поради фактот, што учениците, преку изучувањето на модерните јазици, веќе се навикнати на неа, а и поради тоа, што таа знатно

придонесува за создавање поголема динамика на часот и за оживување на интересот кон обработуваната граматичка материја. Познато е дека со оваа метода се постигнува побрза асимилација на вокабуларот и морфологијата, а се забележува и поголема леснотија во интуитивното разбирање на текстот. Голема пречка за апликација на оваа метода кај нас претставува отсуството на учебник, изработен врз принципите на оваа метода, кој би се состоел од пригодни текстови, кои да содржат доволен број примери од граматичките особености, што би се обработувале на часот. Текстовите би требало да се наративни, да пружаат реална слика за духовната и материјалната култура на античкиот свет а да биде бездруго застапен и воспитно-образовниот елемент. Притоа е мошне важно преку овие текстови систематски да се проширува лексичкиот фонд и граматичкото знаење на учениците. Би било добро за оваа цел да се адаптираат полесни оригинални текстови од римски автори (Цезар, Непот, Аул Гелиј и др.).

Ќе се обидеме да илустрираме обработка на една методска единица со директна метода на еден континуиран текст, преку кој учениците би се запознале со карактеристиките и промената на придавките од третата деклинација. Се определивме за оваа методска единица, зашто преку неа, наредо со новите елементи што треба да се научат, може лесно да се повтори и утврди порано изминатата граматичка материја. Текстот е следниот:

BELLUM TROIANUM

In litore Troiano, non procul ab urbe Troia, castra Graecorum, acrium hostium Troianorum erant. In castris celeres naves erant. Sub moenibus celebris urbis Graeci decem annos pugnabant. Ibi audax Diomedes cum Aenea et dea Venere, Paris cum Menelao, Patroclus cum Sarpedone, fideli socio Troianorum dimicabant. Discordia fortium ducum, Agamemnonis et Achillis, Graecis valde nocebat.

Veteres poetae multa de expugnatione Troiae, de ingenti magnitudine equi lignei, de terribili incendio urbis, de crudeli caede incolarum Troiae, de tristi morte infelicis regis Priami, de communi calamitate divitum pauperumque Troianorum narrant.

Во посочениот текст, покрај сите видови придавки од третата деклинација и особеностите на нивната промена, застапени се и неколку исклучоци. Текстот е наративен со елементи од познатиот мотив за тројанската војна. Пред да се пристапи кон читање и обработка на текстот, наставникот би требало да им припомни на учениците за војната меѓу Грците и Тројанците и за одразот на тие настани во бесмртните епови на Хомер, кои тие ги обработуваат во рамките на наставата по литература. На тој начин ќе се провоцира нивната љубопитност кон содржината на текстот. Наставникот го чита текстот, настојувајќи учениците внимателно да го ислушаат. Читањето на наставникот мора да биде коректно, јасно

и сугестивно, реченицата правилно интонирана. Потоа учениците гледаат во своите текстови, а наставникот повторно го чита текстот, барајќи од учениците да ги посочат зборовите, чие значење им е непознато. Наставникот веднаш го бележи секој непознат збор на таблата и го кажува неговото значење. При пишувањето, на левата страна од таблата ги бележи именките, а на десната полните форми од придавките. На пр.

litus, -oris	acer, -is, -e
procul	celer, -is, -e
moenia, -ium	fortis, -e
	ingens, etc.

При пишувањето на непознатите зборови, наставникот повеќекратно го изговара непознатиот збор и сугестивно го кажува неговото значење. Потоа еден од учениците го чита текстот и со помош на наставникот го преведува. За да се окупира вниманието на учениците, пожелно е текстот да го читаат и преведуваат неколку ученика дел по дел.

Откако текстот е преведен и неговата содржина разбрана, учениците, пак со помош на наставникот ги определуваат зборовите што се атрибут на некоја именка. Се констатира дека повеќето од нив се придавки (*acrium, celeres, audax, fideli, celebris*). Сега наставникот им ги посочува нивните полни форми на таблата (*celer, -is, -e; fortis, -e; audax*), објаснувајќи дека *celer* е форма за машкиот род, *celeris* — за женскиот а *celere* за среден; дека *fortis* е заедничка форма за машки и женски род, *forte* — за среден, а дека *audax* е заедничка форма за машки, женски и среден род. Под раководство на наставникот учениците заклучуваат дека има три вида придавки од третата деklinација: со посебен свршеток за секој род, со една заедничка форма за машки и женски род и со една општа форма за сите три рода, од типот *audax*. Овој заклучок се формулира на таблата:

I. -er, -is, -e

II -is,-e

III општа наставка

Наставникот ги свртува вниманието на учениците врз изразот *acrium hostium*. Именската форма *hostium* од предходните часови е позната како генетив плурал (вокални основи на III деklinација). Бидејќи придавката како атрибут на некоја именка се слага со неа во род, број и падеж, следува дека формата *ACRIUM* е генетив плурал. Од тука се изведува заклучокот дека придавките од III деklinација се менуваат како именките со вокални основи, односно дека и тие имаат во генетив плурал свршеток *-ium*. На таблата се бележи заклучокот:

ген. п. -ium

Сега наставникот ги посочува изразите: *de ingenti magnitudine, de terribili incendio, de crudeli caede, tristi morte, communi calamitate*. Предлогот *de* и формите: *magnitudine, incendio, caede, morte, calamitate* укажуваат на аблатив сингулар. Следствателно,

придавските форми *ingenti, terribili, crudeli, tristi, communi* се аблативи сингулар. Се заклучува дека придавките од трета деклинација во аблатив сингулар имаат наставка *-i*, односно исто како и именките од среден род, што свршуваат на *-e, -al, -ag*, во номинатив сингулар. Врз основа на стекнатите сознанија се изведува општиот заклучок: Придавките од III деклинација се менуваат исто како именките од вокални основи од истата деклинација и имаат во абл. синг. свршеток *-i*, во ген. пл. *-ium*, а формите од средниот род, во номинатив, акузатив и вокатив плурал *-ia* (*acria, celeria, fortia, audacia* etc.)

Останува да се објаснат формите *divitum pauperumque*. Наставникот ќе укаже дека некои придавки како *vetus, pauper, princeps* и др. ги имаат карактеристиките на консонантската класа на третата деклинација, односно дека во абл. синг. имаат наставка *-e*, во ген. пл. *-um* а формите од средниот род во ном. акуз. и вок. пл. *-a* (*vetere, veterum, vetera*).

Пожелно е наставникот да ги наведе учениците сами да ги формулираат граматичките правила, што се извлечени врз база на обработуваниот текст.

При обработката на текстот, наставникот треба да ги објасни реалиите, што се во врска со него. Со тоа ќе се разбие монотонијата што може да ја предизвика граматичката анализа и објаснувањата и ќе се освежи вниманието на учениците.

Објаснувајќи го конфликтот меѓу Агамемнон и Ахил, како и последиците од тој конфликт (во рамките на толкувањето на реалиите), наставникот може да ја истакне штетноста од несогласието меѓу луѓето, што многу често може да има погубни последици. Преку толкувањето на оваа реалија ќе биде застапен и воспитниот елемент во наставата.

Пред крајот на часот, наставникот, како домашна работа, ќе им препорача на учениците:

а) уредно да ги препишат во речниците новите зборови, испишани на таблата и да го напишат нивното значење. Доколку го заборавиле, се упатуваат да го пронајдат сами во речникот;

б) од новонаучените зборови да состават сами 3—5 фрази (кратки реченици), во кои придавките, како атрибут на некоја именка, ќе бидат во падеж што ја илустрира одликата на придавската промена.

Сметаме дека повеќе граматички партии би можеле да се обработуваат на овој начин и дека наставниците би требало почесто да се ангажираат во композирањето на пригодни континуирани текстови, зашто, учениците, заинтригирани за фабулата на текстот, лесно и неосетно ги совладуваат новите граматички структури, а истовремено ги повторуваат и утврдуваат веќе научените. Веруваме дека наставата, на овој начин, ќе добие и во инзитет и во квалитет.